

Roman Kisiel, Joanna Zielińska-Szczepkowska, Agata Zielińska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

e-mails: kisiel@uwm.edu.pl; joanna.zielinska@uwm.edu.pl

**ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH W KONTEKŚCIE
ZRÓWNOWAŻONEJ GOSPODARKI LEŚNEJ
NA PRZYKŁADZIE REGIONALNEJ DYREKCJI
LASÓW PAŃSTWOWYCH (RDLP) OLSZTYN**

**RURAL DEVELOPMENT IN THE CONTEXT
OF SUSTAINABLE FOREST MANAGEMENT
ON THE EXAMPLE OF THE REGIONAL DIRECTORATE
OF STATE FORESTS IN OLSZTYN**

DOI: 10.15611/e.21.2016.1.08

JEL Classification: Q010, Q130

Streszczenie: Leśnictwo oraz obszary wiejskie są ze sobą silnie powiązane, z czego wynika ich wzajemne oddziaływanie. Stosowany dziś model wielofunkcyjnej gospodarki leśnej oraz dostrzeganie potrzeby postępowania zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju przekładają się na odpowiednią politykę leśną, dając także szansę rozwoju obszarom wiejskim. Przykład Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych (RDLP) w Olsztynie wskazuje na korzystny wpływ leśnictwa na ten sektor gospodarki. Może on przyjmować następujące formy: tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach bezpośrednio związanych z podstawową działalnością gospodarce w lesie (prace zalesieniowe i pielęgnacyjne) oraz w przemysłach bazujących na gospodarce leśnej: meblarskim, tartacznym czy papierniczym. Lasy dla obszarów wiejskich to także źródło taniego surowca opałowego, gwarant pewnych wpływów do budżetów lokalnych z tytułu podatku leśnego czy też miejsce pozyskiwania owoców runa leśnego. Te i wiele innych wymiarów współpracy na styku gospodarki leśnej oraz wsi dają efekt synergii, wspierając ich rozwój w skali całego regionu. Celem artykułu jest próba wskazania, że racjonalna gospodarka leśna może stanowić ważny instrument oddziaływania na rozwój obszarów wiejskich. Publikacja została przygotowana na podstawie literatury przedmiotu, opracowań przygotowywanych przez Główny Urząd Statystyczny, danych dostępnych na stronach internetowych Lasów Państwowych (LP) oraz wyników badania ankietowego przeprowadzonego w 2011 r. na grupie 21 nadleśniczych zarządzających na terenie RDLP Olsztyn. Respondenci coraz częściej zauważają potrzebę współpracy z mieszkańcami wsi na rzecz wspólnego wypracowywania modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, konsultując swoje decyzje m.in. przy okazji szacowania wielkości detalicznej sprzedaży drewna i możliwości jego samowyrobu. Jednocześnie zdecydowana większość ankietowanych nie zauważa szansy rozwoju innych niż tradycyjne produkcyjne kierunki gospodarki leśnej.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie, gospodarka leśna, zrównoważony rozwój.

Summary: Underdevelopment of rural areas, in spite of many advantages of living there, causes the need of searching for the new directions of the development of these areas. Due to the interaction between the rural area and forest, we can expect that the development of one area will be an opportunity for the other one. This is possible due to the implementation of sustainable development idea, taking place in current transformation of forest management and agriculture. The present policy of rural development in Poland is a significant tool for implementation of forestry-related activities. Therefore, the purpose of this article is to present that the rational forest management can be an instrument of influence on the development of rural areas. In the article, besides the results of a survey that was carried out, Polish and foreign literature, as well as statistical data were used. The empirical material that forms the basis of this work was collected during surveys conducted in 2011 on a sample of 21 representatives of managerial staff from the Regional Directorate of State Forests in Olsztyn. The results of a survey indicate that in the areas where we can find real and economically measurable effects of the implications of the rational forest management principles there are mainly:

- a reduction of unemployment rate by creating jobs directly in forest management, as permanent and seasonal work;
- development of forestry-connected sectors and owing to the fact growth of employment rate in the region (paper industry, furniture, woodworking);
- economic benefits and maintaining traditions associated with gathering undergrowth goods (fruit, mushrooms etc.);
- stable and reliable income to government budgets from forest taxes;
- collaboration with local institutions, associations, institutions in order to co-create strategies, develop plans and environmental awareness;
- support to hunting economy;
- enhance the advantages of the region in the context of the tourist and recreation services.

The impact of the forest management is not limited to the described benefits that can be economically measured. We should not forget about a number of other advantages which are delivered for the society indirectly or which are difficult in the valuation, eg. the beauty of the landscape or clean air. In that case, it is worth perceiving a forest not only through the prism of a large area, but also as an economic sector strongly related to the rural development.

Keywords: multifunctional forest management, rural areas, sustainable development.

1. Wstęp

Postępujące procesy globalizacyjne oraz gospodarcze powodują zmianę podejścia człowieka do przyrody. Dostęp do zaawansowanych technik i technologii, inwazyjnych środków chemicznych, specjalizacja, intensyfikacja rolnictwa i gospodarki leśnej jako dziedzin gospodarki integralnie związanych ze środowiskiem naturalnym z jednej strony zaowocowały wzrostem wydajności produkcji rolniczej, z drugiej zaś wpłynęły negatywnie na przekształcenia przyrody oraz zmiany społeczno-kulturowe obszarów wiejskich [Staniak 2009]. Obszary wiejskie cechuje różnorodność form krajobrazu, a także możliwość produkcji odnawialnych zasobów przyrody. Są one również atrakcyjnym miejscem zamieszkania oraz środowiskiem wzbogacającym bioróżnorodność. Jednak z punktu widzenia ekonomii tereny

wiejskie są także często opóźnione w rozwoju społeczno-gospodarczym w stosunku do dużych aglomeracji miejskich. Mimo to, rolnictwo stale istotnie wpływa na stopę życiową ludności zamieszkującej wieś. Jednocześnie należy pamiętać, że trwały rozwój gospodarki leśnej jest uzależniony od skłonności innych sektorów, w tym przede wszystkim rolnictwa, do rezygnacji z alternatywnych w stosunku do leśnictwa form użytkowania ziemi [Płotkowski, Zając 2004].

Rozwiązaniem tej kwestii wydaje się idea zrównoważonego rozwoju (*sustainable development*) [Żmija 2014], która znalazła swoje miejsce w przemianach zarówno współczesnej gospodarki leśnej, jak i rolnictwa, co jeszcze mocniej zacieśnia występujące między ww. sektorami implikacje. W ostatnich latach polityka rozwoju obszarów wiejskich jest głównym instrumentem realizacji działań związanych z leśnictwem [*Forestry measures...* 2014]. O tym, jak powiązane są to dziedziny gospodarki, świadczy wiele opracowań dostarczających danych nt. rolnictwa i leśnictwa oraz ich wzajemnych zależności (m.in. [Borecki, Stępień 2012; Poznański 2013; Jaszczak 2014; Żróbek-Różańska i in. 2014]). W związku z powyższym zasadna wydaje się analiza wpływu zrównoważonej gospodarki leśnej na podnoszenie jakości funkcjonowania obszarów wiejskich.

Celem przewodnim niniejszej publikacji jest wskazanie, że racjonalna gospodarka leśna może stanowić instrument oddziaływania na rozwój obszarów wiejskich. Artykuł ma charakter teoretyczno-empiryczny. Część teoretyczna powstała przy wykorzystaniu literatury przedmiotu, artykułów z czasopism branżowych krajowych oraz zagranicznych, aktów legislacyjnych, wiarygodnych źródeł internetowych oraz opracowań statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego oraz RDLP. Część empiryczna została opracowana na podstawie pilotażowych badań własnych przeprowadzonych w 2011 r. na grupie 21 przedstawicieli kadry zarządzającej nadleśnictwami zlokalizowanymi na terenie RDLP Olsztyn. W tym celu został stworzony i wykorzystany autorski kwestionariusz ankiety, zawierający pytania zarówno otwarte, jak i zamknięte. Dobór próby do badania był celowy – ankiety zostały rozesłane do wszystkich (33) nadleśnictw RDLP w Olsztynie. Zwrot ankiet stanowił 63%. Przeprowadzone badania miały za zadanie odpowiedzieć na następujące pytania: w jakim stopniu zarządzający lasami konsultują swoje decyzje z pozostałymi interesariuszami oraz czy dostrzegają oni szansę wprowadzania wielofunkcyjnej gospodarki na terenach leśnych. Uzyskane w toku badań wyniki stanowią cenny materiał informacyjny nie tylko dla objętych badaniem nadleśnictw olsztyńskich, ale wszystkich osób decyzyjnych zarządzających Lasami Państwowymi w Polsce.

2. Zrównoważona gospodarka leśna i las wielofunkcyjny

Las pełni różne funkcje, będąc jednocześnie źródłem różnorodnych użyteczności. W związku z tym powinno się go traktować jako zasób integralny, czyli gospodarować nim tak, by nie naruszać jego podstawowej substancji biologicznej [Szymański 2012]. W związku z paradygmatem, że las powinien trwać wiecznie, musi być nie-

ustannie odnawiany we wszystkich sprawowanych przez siebie funkcjach. Kształtowanie środowiska przyrodniczego i jego ochrona przez jego użytkowanie – tak należy zdefiniować nowoczesną, zrównoważoną gospodarkę leśną.

Nowoczesna gospodarka zasobami leśnymi w krajach wysoko rozwiniętych realizuje cztery fundamentalne zadania. Są to:

- 1) zachowanie różnorodności biologicznej lasów;
- 2) ochrona lasów ze względu na ich walory kulturowe, rekreacyjno-wypoczynkowe, krajobrazowe czy naukowe;
- 3) ochrona lasów przed wpływami zanieczyszczeń przemysłowych;
- 4) pozyskiwanie drewna i innych użytków leśnych [Becla, Czaja 2002].

Zdaniem Daciana Ciołoşa, komisarza UE ds. rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich, „lasy to ekosystemy o podstawowym znaczeniu, jak również źródło bogactwa i miejsc pracy na obszarach wiejskich, jeżeli zarządza się nimi we właściwy sposób. Zrównoważona gospodarka leśna, zapewniająca ochronę lasów, jest jednym z głównych filarów rozwoju obszarów wiejskich i stanowi jedno z podstawowych założeń nowej strategii leśnej” [Komunikat Prasowy... 2013]. Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest wynikiem rosnącej świadomości globalnych powiązań między problemami środowiskowymi a zagadnieniami społeczno-gospodarczymi, którym towarzyszą ubóstwo i nierówność oraz obawy o przyszłość ludzkości [Hopwood i in. 2005].

Termin *sustainability* jest głęboko zakorzeniony w leśnictwie. Został on wprowadzony przez Hansa Carla von Carlowitza w 1713 r. W tamtym okresie duże ilości drewna były wykorzystywane m.in. do zabezpieczania szybów górniczych, wytopu rudy żelaza, budowy statków. Carlowitz sugerował, że zrównoważone zarządzanie lasami jest osiągalne wtedy, gdy (w danej jednostce czasu) dokładnie tyle drzew jest ścinanych, ile sadzonych. Niemiecki naukowiec określił to podejście jako *nachhaltige Waldwirtschaft* (zrównoważona gospodarka leśna), zaś *nachhaltige Entwicklung* (zrównoważony rozwój) rekomendował jako główną zasadę w leśnictwie [Wilderer 2007].

Mimo wczesnych początków powstania idei zrównoważonego rozwoju, dopiero w latach 80. ubiegłego wieku pojawiło się nowe spojrzenie na rolę lasów. Dowód tego podejścia znalazł miejsce w 1987 r. w raporcie Światowej Komisji ds. Środowiska i Rozwoju (World Commission on Environment and Development). W niniejszym dokumencie zrównoważony rozwój zdefiniowano jako: rozwój ekonomiczny, który spotyka się z potrzebami teraźniejszości bez uszczerbku dla możliwości przyszłych pokoleń do zaspokajania własnych potrzeb [Sustainable development... 2015]. Połączenie idei zrównoważonego rozwoju oraz leśnictwa na gruncie europejskim zostało odzwierciedlone także w trakcie II Konwencji Ochrony Lasów Europejskich Ministrów Leśnictwa (Helsinki, 1993 r.), która rozpoczęła proces wdrażania i definiowania zasad trwale zrównoważonej gospodarki leśnej w Europie.

Z ideą zrównoważonego rozwoju wiąże się koncepcja leśnictwa wielofunkcyjnego. Jest ono źródłem korzyści gospodarczych, środowiskowych i społeczno-kul-

turowych. Zapewnia odnawialne i przyjazne środowisku surowce naturalne, umożliwia tworzenie miejsc pracy i przyczynia się do wzrostu dobrobytu, zwłaszcza na terenach wiejskich [Komunikat Komisji... 2006]. Założenia te znajdują także swoje odzwierciedlenie w ustawie o lasach [Ustawa z dnia 28 września 1991 r.], określającej zasady towarzyszące prowadzeniu zrównoważonej gospodarki leśnej, zgodnej z koncepcją lasu wielofunkcyjnego, m.in. przez: zachowanie lasów i ich ochronę (szczególnie lasów i ekosystemów leśnych stanowiących naturalne ostoje rodzimej przyrody lub lasów cennych z innych przyczyn), ochronę gleb, wód powierzchniowych i głębinowych czy produkcję drewna, surowców i produktów ubocznego użytkowania lasu.

Model wielofunkcyjnej gospodarki leśnej powinien gwarantować maksymalne korzyści w skali lokalnej, regionalnej i ogólnokrajowej. Co więcej, powinien być on społecznie akceptowalny, przyjazny środowisku oraz ekonomicznie opłacalny. Należy jednak uwzględnić fakt, że dostarczane dobra nie zawsze będą mogły podlegać zasadzie konkurencyjności, a efekty zewnętrzne w gospodarce leśnej mogą zwiększać nakłady na nią i jednocześnie zmniejszać produkcję drewna [Nogalski, Klisz 2012]. Powstaje zatem kwestia finansowania oraz wyceny pozaprodukcyjnych funkcji lasu. Istnieje wiele metod szacowania tych funkcji, wśród których do najważniejszych zaliczyć można metody pośrednie (np.: kosztów podróży, metodę odtworzenia, ceny rynkowej, modele hedonistyczne, wycenę względnej wartości użytkowej) i bezpośrednie (m.in.: metodę wyceny warunkowej czy wyboru warunkowego). Metody te najczęściej wykorzystuje się w przypadku wyceny lasów w parkach narodowych [Marks-Bielska, Zielińska 2014].

Wzrost znaczenia nierynkowych funkcji lasów wyraża się również tworzeniem różnego rodzaju obszarów lasów ochronnych i chronionych, począwszy od specjalnych gospodarstw leśnych po parki narodowe. Z drugiej strony brakuje przesłanek, by dewaluacji ulegała produkcyjna funkcja lasów, w tym zwłaszcza produkcja surowca drzewnego, czego dowodzi większe wykorzystania drewna wraz ze wzrostem poziomu stopy życiowej. Gospodarka leśna może być też narzędziem rozwiązywania problemów lokalnych społeczności, szczególnie ludności wiejskiej z terenów odległych od dużych ośrodków przemysłowo-urbanistycznych [Płotkowski, Zajac 2004].

3. Gospodarka leśna jako szansa rozwoju wsi i jej mieszkańców – przykład RDLP Olsztyn

W 2014 r. powierzchnia lasów zarządzanych przez RDLP Olsztyn wynosiła 567,6 tys. ha, co odpowiadało lesistości obszaru objętego zasięgiem administracyjnym dyrekcji na poziomie 29,1% [Zasoby leśne 2014]. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Olsztynie położona jest na obszarze woj. mazowieckiego i w niewielkim zakresie woj. pomorskiego [Regionalny... 2003]. W jej skład wchodzi

33 nadleśnictwa porośnięte przez drzewostany o wysokim stopniu zróżnicowania. Średni wiek drzewostanów na terenie RDLP Olsztyn wynosi 58 lat, przeciętna zaś zasobność kształtuje się na poziomie 270 m³/ha, przy średniej krajowej 237 m³/ha.

Przychody oraz koszty generowane przez RDLP Olsztyn są ściśle powiązane z aktualną sytuacją gospodarczą w kraju. Można to zaobserwować, analizując w szczególności dane za lata 2008-2009, kiedy to powszechnie zaczęto odczuwać w Polsce skutki kryzysu finansowego. Nastąpił wtedy znaczny spadek przychodów, dla RDLP Olsztyn było to odpowiednio o 10,2% w 2008 r. (2008 r. – 482,97 mln zł, 2007 r. – 538,03 mln zł) oraz o 17,1% w 2009 r. (2009 r. – 400,36 mln zł, 2008 r. – 482,97 mln zł) [Sprawozdania finansowo-gospodarcze... 2007–2014]. Zmniejszeniu przychodów, za którym stoi głównie niższa sprzedaż drewna, towarzyszyła jednak racjonalizacja i obniżenie kosztów, dzięki czemu nawet przy niekorzystnej koniunkturze osiągnięto w tym czasie nadwyżkę przychodów nad kosztami. Tendencja ta utrzymuje się do dziś; w 2014 r. przychody RDLP Olsztyn przewyższyły koszty o blisko 49,5 mln zł.

Wybór RDLP Olsztyn do analizy wpływu zrównoważonej gospodarki leśnej na rozwój obszarów wiejskich podyktowany był kilkoma przesłankami:

- znacznym udziałem sektora leśnego i rolnictwa w gospodarce regionu,
- niewielką liczbą większych ośrodków miejskich oraz wieloma obszarami oddalonymi od ośrodków przemysłowo-urbanistycznych,
- wysoką stopą bezrobocia, spowodowaną m.in. restrukturyzacją rolnictwa (likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR)),
- zjawiskiem wyludniania się małych miejscowości,
- racjonalnie prowadzoną gospodarką leśną (potwierdzoną certyfikatami FSC i PEFC) [Certyfikat FSC 2014].

Obszar, na jakim funkcjonuje RDLP Olsztyn, należy do regionów głównie rolniczych. W 2013 r. w woj. warmińsko-mazurskim 40,7% zamieszkującej je ludności stanowiła ludność na terenach wiejskich, przy czym odsetek ten utrzymuje się stale na wysokim poziomie (w 2000 r. wynosił on 39,7%). Warto dodać, że pod względem obszarowym tereny wiejskie w analizowanym województwie mają największy udział procentowy (97,5%). Pracujących w 2013 r. w województwie było 289 osób na 1000 mieszkańców, co lokowało je na ostatnim miejscu w kraju. Warto też nadmienić, że zatrudnieni w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie stanowili 16,69% ogółu pracujących [GUS: Rocznik Statystyczny Województwa... 2014]. Złożona przeszłość historyczna oraz niesprzyjające przemysłowi warunki naturalne dają zatem podstawy do poszukiwania innych dróg rozwoju, co wymaga specjalnych programów i działań zwiększających konkurencyjność regionu. Dowodem zapotrzebowania na podążanie w tym kierunku jest choćby stopa bezrobocia rejestrowanego, która w 2013 r. dla woj. warmińsko-mazurskiego wynosiła 21,6% i była ponad 1,6 razy większa od średniej krajowej. Co niepokojące, aż 46,6% ogółu bezrobotnych w regionie stanowili mieszkańcy wsi (stan na 2013 r.) [Analiza... 2014, GUS: Rocznik Statystyczny Pracy 2014].

Na obszarach wiejskich znaczna część ludności czerpie środki do życia bezpośrednio z pracy w leśnictwie lub na rzecz tego działu gospodarki, zaopatrując związane z nim dziedziny produkcyjne w niezbędne dobra inwestycyjne lub wykonując inne prace, np. transportowe czy związane z handlem gotowymi wyrobami przemysłu drzewnego. Tereny wiejskie zamieszkiwane są przez wiele osób o niskim poziomie zamożności, których podstawowym źródłem utrzymania jest gospodarstwo rolne. Stąd też tak istotne jest poszukiwanie alternatywnych wobec rolnictwa źródeł dochodów [Płotkowski, Zajac 2004].

Pozytywny wpływ na obszary wiejskie mogą mieć nie tylko pozaprodukcyjne funkcje lasów, ale również konkretne działania strategiczne związane z podstawą ich funkcjonowania. Jednym z takich przedsięwzięć może być opracowany przez RDLP Olsztyn oraz Urząd Marszałkowski Program zwiększania lesistości woj. warmińsko-mazurskiego na lata 2001-2020 w ramach Krajowego programu zwiększania lesistości. Zakłada on zalesienie ok. 50 tys. ha, z czego ok. 80% będzie administrowane przez RDLP Olsztyn. Zgodnie ze szczegółowym harmonogramem działania programu w latach 2011-2020 zalesieniem ma być objętych 5397 ha gruntów państwowych oraz niemal 2 razy więcej gruntów prywatnych. Korzyścią dla lokalnej społeczności nie jest jednak tylko bezpośredni wzrost lesistości. Kolejne obszary, które zostaną zalesione, mają za zadanie poprawić jakość warunków zdrowotnych, a także wpłynąć na wzrost potencjału przyrodniczego, pełniąc np. funkcje estetyczno-krajobrazowe. To, co ma być jednak bezpośrednio odczuwalne i społecznie pożądane, to przede wszystkim stworzenie w ramach planowanych czynności zalesieniowych oraz w okresie późniejszym dodatkowego środowiska pracy. Autorzy dokumentu oszacowali, że projektowane zalesienia oraz późniejsze, systematyczne prace pielęgnacyjne w nowo powstałych lasach wiążą się z potrzebą zatrudnienia ok. 1000-2000 osób. Kolejnym ważnym aspektem są przyznawane ekwiwalenty za zalesienia gruntów najslabszych (V, VI klasa bonitacyjna) i premie zalesieniowe w ramach zalesień finansowanych ze środków unijnych, zgodnie z Ustawą o przeznaczaniu gruntów rolnych do zalesienia [2001]. Środki te mogą być szansą na znaczną poprawę sytuacji ekonomicznej rolników. Płatności zrealizowane z tytułu zobowiązań w ramach działania Zalesianie gruntów rolnych i innych niż rolne w ramach PROW 2007-2013 (na lata 2004-2006 i 2007-2013 łącznie) wynosiły ponad 165 mln zł, co stanowiło ok. 17,46% płatności dla całego kraju [System Informacji Zarządczej ARiMR 2015].

Rozwój leśnictwa w regionie to jednak nie tylko nowe miejsca pracy powstające bezpośrednio przy pracach zalesieniowych i pielęgnacyjnych. Potencjał surowcowy i współdziałanie z lokalnymi przedsiębiorstwami przekłada się także na rozwój przemysłu: meblarskiego, tartaczno czy papierniczego. Korzystnie prowadzona gospodarka leśna, która w przypadku Lasów Państwowych jest bardziej racjonalna i długofalowa niż w prywatnych, umożliwia pozyskanie dużych ilości drewna wysokiej jakości [Hausner, Żylicz 2014]. Dowodem na to jest m.in. wysokie zatrudnienie w branży produkcji mebli (13 816 osób w 2013 r.). Analizowany region zaj-

muje 3. miejsce w UE pod względem wyrobu desek, arkuszy fornirowanych, sklejek oraz płyt laminowanych i wiórowych oraz 8. miejsce w produkcji opakowań drewnianych. W 2013 r. w sektorze drzewno-meblarskim pracę znalazło blisko 26,8% wszystkich zatrudnionych w przemyśle [GUS: Dział XVI Przemysł i Budownictwo 2013]. Powyższe stanowisko wobec lasów jest ugruntowane także na poziomie europejskim, czego dowodzi fakt, że przemysł leśny stanowi ok. 7% wartości dodanej całego przemysłu w UE, zapewniając tym samym ok. 3 mln miejsc pracy [A new EU Forest... 2013].

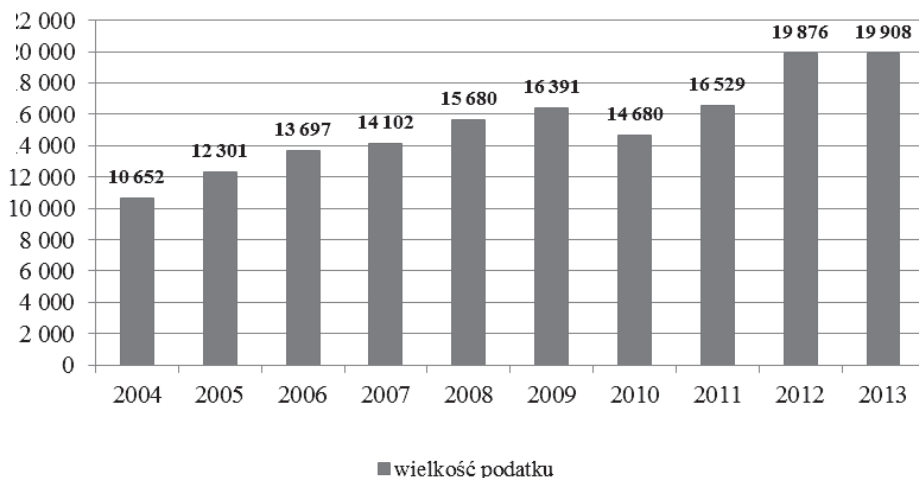
Sprzedaż surowca drzewnego nie ogranicza się jednak tylko do przetwarzających je przedsiębiorstw. W regionie pozbawionym złóż kopalin energetycznych drewno pozostaje nadal jednym z najczęściej użytkowanych rodzajów opału. Kolejnym przejawem współpracy w tym zakresie jest zaopatrywanie indywidualnych gospodarstw domowych na terenach wiejskich w drewno opałowe. Przeznaczony na ten cel sortyment S4, czyli drewno średniowymiarowe, jest sprzedawany przez Lasy Państwowe z obniżonym podatkiem VAT w wysokości 8% (z wyjątkiem sortymentu S4 oraz M2 i M2l, do których dolicza się podatek VAT w wysokości 23%) [Cennik cen... 2014].

Rosnące na danym obszarze lasy są ponadto źródłem pożytków w postaci wpływów do budżetów samorządów z tytułu podatku leśnego. Jest to podatek o charakterze lokalnym, a jego wysokość zależna jest od powierzchni lasu – za 1 ha wynosi on „równowartość pieniężną 0,220 m³ drewna obliczaną według średniej ceny sprzedaży drewna uzyskanej przez nadleśnictwa za pierwsze trzy kwartały roku poprzedzającego rok podatkowy” [Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o podatku leśnym]. Na obszarze gmin słabo uprzemysłowionych, a takimi są w znacznej mierze jednostki znajdujące się w obrębie RDLP Olsztyn, jest to ważny element wpływów do budżetów gmin.

Wpływy wynikające z podatku leśnego na terenie analizowanego województwa cechuje tendencja wzrostowa – w ciągu ostatnich 10 lat (2004-2013) wpływy te niemal się podwoiły (rys. 1). Warto wskazać również, że obecnie uzyskiwana wielkość dochodów budżetów gmin z tego tytułu sytuuje region Warmii i Mazur na 3. miejscu w kraju, co świadczy o tym, że leśnictwo odgrywa w tym województwie znaczącą rolę [Leśnictwo... 2013]. Do innych wpływów finansowych można zaliczyć podatki związane z działalnością gospodarczą w gminie i usługami świadczonymi na rzecz przyjezdnych. Drzewostany mogą być źródłem znaczących dochodów z tytułu podatków od nieruchomości: wczasowych, letniskowych i innych, m.in. usługowych, związanych z turystyką. Dotyczy to głównie gmin i nadleśnictw atrakcyjnych krajobrazowo [Szymański 2012].

Oddziaływanie leśnictwa w skali regionalnej znajduje także miejsce przy współtworzeniu dokumentów planistycznych oraz strategii, np. rozwoju regionu, studiów zagospodarowania przestrzennego, programów operacyjnych. Współpraca przedstawicieli jednostek RDLP Olsztyn odbywa się m.in. w trakcie posiedzeń rad samorządowych, na które są oni zapraszani lub też pełnią na nich funkcje rad-

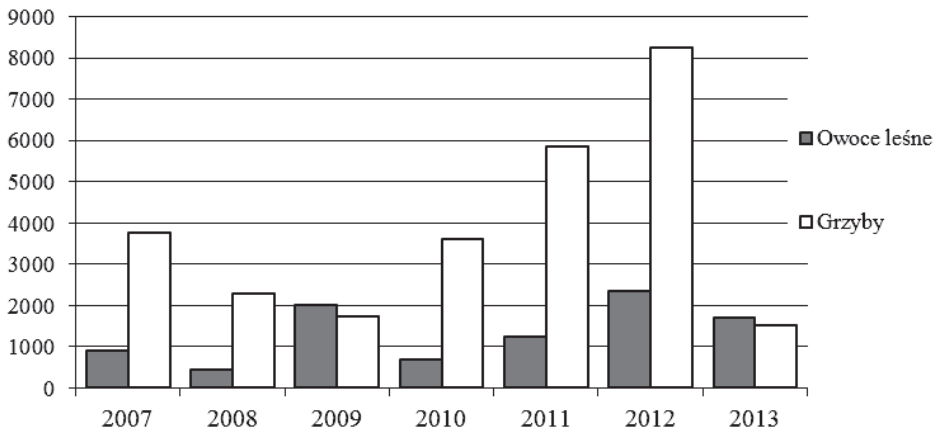

Rys. 1. Dochody budżetów gmin woj. warmińsko-mazurskiego z tytułu podatku leśnego w latach 2004-2013 (w tys. zł)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych w GUS [Leśnictwo... 2007; Leśnictwo... 2014].

nych. Wymiana wiedzy między kadrami zarządzającą odnośnie do bieżących spraw i problemów przekłada się również na wspólne koordynowanie lub występowanie z wnioskami o finansowanie zewnętrzne w celu realizacji wspólnych inwestycji, często z zakresu rozwoju poprodukcyjnej funkcji lasów, takich jak infrastruktura turystyczna, ochrona wód i gleb, ochrona przeciwpożarowa [Kisiel i in. 2014]. Efektem takich działań jest skuteczniejsze przystosowanie lasów do realizacji potrzeb lokalnej społeczności [Regionalny... 2003].

Poza drewnem, będącym głównym dobrem dostarczonym z lasu, na terenie RDLP Olsztyn pozyskuje się również inne pożytki, takie jak: grzyby, owoce leśne czy zioła. Lasy Państwowe nie czerpią z tego tytułu korzyści finansowych, gdyż pozyskiwanie ubocznych surowców nie podlega opłacie. Stanowią one jednak istotny element przychodów (w szczególności w sezonie letnim) uboższej części społeczeństwa, a także bazę surowcową dla przedsiębiorstw zajmujących się obrotem nieprzetworzonych i przetworzonych płodów runa leśnego [Regionalny... 2003]. Zbiór owoców leśnych i grzybów jest w Polsce po części uwarunkowany kulturowo i stanowi element tradycji. Z jednej strony pozwala zaspokajać potrzeby własne indywidualnych gospodarstw domowych na wsi, z drugiej zaś ma coraz częściej charakter komercyjny.

Rys. 2. Wartość skupu owoców leśnych oraz grzybów w woj. warmińsko-mazurskim w latach 2007-2013 (w tys. zł, danych nie gromadzono przed rokiem 2007.)

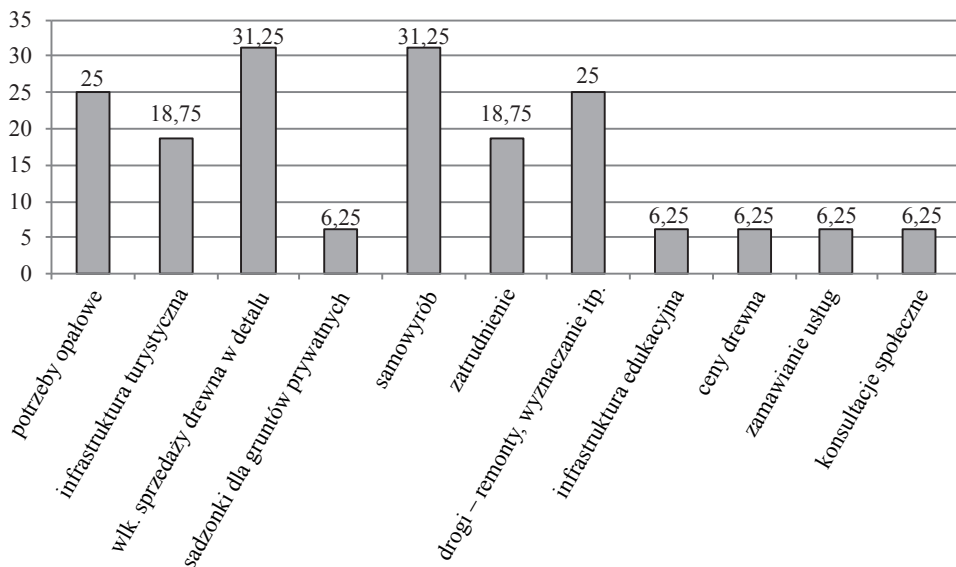
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych dostępnych w Banku Danych Lokalnych za lata 2009-2013 [Leśnictwo... 2009].

Na rysunku 2 przedstawiono dane dotyczące wartości skupu grzybów i owoców leśnych na terenie woj. warmińsko-mazurskiego. Wielkości zbiorów z przyczyn naturalnych podlegają wahaniom, np. z powodu suszy lub zbyt niskich temperatur. Warto jednak pamiętać, że dane te wskazują wyłącznie wartość skupu, czyli tylko ułamek rzeczywistego pozyskiwania. Wielkości te należałoby powiększyć o zbiór na potrzeby własne oraz sferę niekontrolowanego obrotu, tj. handel przydrożny czy bazarowy [Staniszewski, Janeczko 2012]. Zgodnie z szacunkami grzyby dostarczane na miejsce skupu stanowią zaledwie 30% całego pozysku, aż 60% przeznaczonych jest na użytek własny, a 10% to wspomniana sprzedaż przydrożna i na targowiskach [Grzywacz 2010].

Inną ważną kwestią w gospodarce leśnej jest gospodarka łowiecka. Wartość dziczyzny pozyskanej w regionie (woj. warmińsko-mazurskie) w 2012 r. wyniosła ponad 8,5 mln zł [Leśnictwo... 2013], a jej jakość i walory smakowe stanowią ważną atrakcję kulinarną dla turystów odwiedzających region. Racjonalna gospodarka łowiecka promowana przez Lasy Państwowe pozwala minimalizować szkody czynione przez zwierzynę (m.in.: przez wzbogacanie bazy żerowej dla zwierzyny płowej w lasach i współpracę z kołami łowieckimi) [Regionalny... 2003].

We współczesnym leśnictwie – w dobie trwale zrównoważonej, wielofunkcyjnej, proekologicznej gospodarki leśnej – realizacja zadań gospodarczych, ochronnych i społecznych musi uwzględniać szereg czynników, a wśród nich interesy różnych grup społecznych i zawodowych [Jaszczak 2014]. Zarządzający Lasami Państwowymi w woj. warmińsko-mazurskim coraz częściej zauważają potrzebę współpracy z mieszkańcami na rzecz wspólnego wypracowywania modelu wielofunkcyj-

nej gospodarki leśnej. Ten ważny aspekt znalazł potwierdzenie w wynikach badań własnych przeprowadzonych wśród 21 nadleśniczych z RDLP Olsztyn. Ponad 76% badanych uwzględniało potrzeby lokalnych społeczności przy podejmowaniu kluczowych decyzji związanych z gospodarowaniem lasami. Na rysunku 3. wymieniono obszary związane z potrzebami lokalnej społeczności brane pod uwagę przez nadleśniczych. Tematyka, w której rozpatrywane są uwagi oraz opinie społeczeństwa, dotyczy przede wszystkim potrzeb wielkości detalicznej sprzedaży drewna i możliwości jego samowyrobu (po 31% wskazań). Można zauważyć, że w dużo mniejszym stopniu bierze się pod uwagę możliwość zatrudniania osób z najbliższej okolicy czy też kwestie dotyczące infrastruktury turystycznej (po 19% wskazań). Co istotne, niewiele odpowiedzi dotyczyło konsultacji społecznych, z urzędnikami gminy, a także spraw związanych z samą produkcją drewna (cenami surowca, zamawianiem usług itp., po 6% udzielonych odpowiedzi).

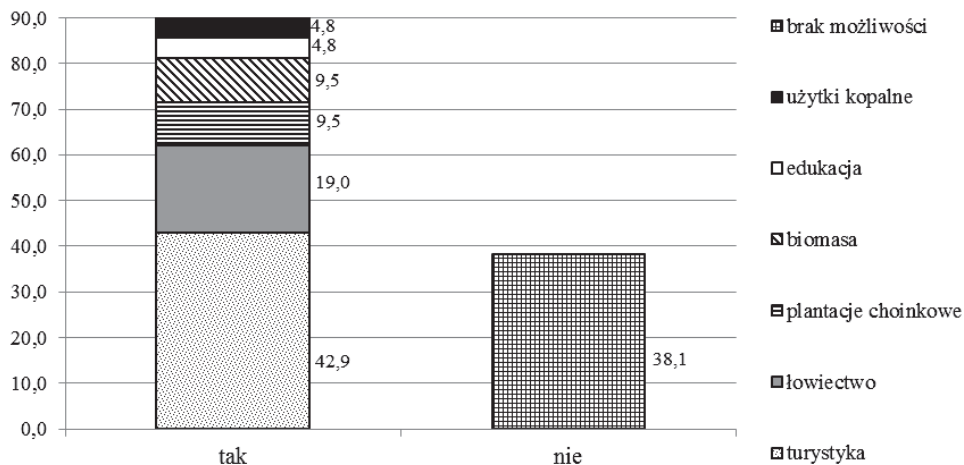
$N = 21$ (liczba nadleśniczych z obszaru RDLP Olsztyn).

Rys. 3. Potrzeby lokalnej społeczności uwzględniane przez respondentów w procesie podejmowania kluczowych decyzji związanych z gospodarowaniem lasami

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Stosunkowo wysoki stopień deklarowanego zaangażowania nadleśniczych w tworzenie związków partnerskich z lokalną społecznością wynika ze świadomości, że podejmowane przez nich decyzje w sposób znaczący na nią oddziałują. Takiego zdania jest blisko 86% nadleśniczych. Do podmiotów, na które wpływ mają decyzje zarządców w nadleśnictwach, należą ponadto przedsiębiorstwa przemysłu

drzewnego, koła łowieckie (95%), właściciele lasów prywatnych (62%), lokalne samorządy (57%) oraz przedsiębiorstwa turystyczne i ekologiczne organizacje pozarządowe (odpowiednio 38 i 33%). Kluczową kwestią, która determinuje zainteresowanie zarówno społeczeństwa, jak i pracowników RDLP wielofunkcyjną gospodarką leśną, jest świadomość możliwych kierunków jej implementacji.

$N = 21$ (liczba nadleśniczych z obszaru RDLP Olsztyn).; * przy wyborze odpowiedzi pozytywnej można było zaznaczyć więcej niż 1 odpowiedź

Rys. 4. Szanse rozwoju innych niż tradycyjne, produkcyjne kierunki gospodarki leśnej w perspektywie nadleśniczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Zdaniem 38,1% respondentów nie istnieją możliwości rozwoju inne niż tradycyjne, produkcyjne kierunki gospodarki leśnej (rys. 4). Podejście takie może utrudniać wdrażanie nowych pomysłów. Spośród osób deklarujących pozytywne podejście w rzeczonyj sprawie najwięcej wskazań dotyczyło rozwoju turystyki (42,86%). Przychyłność dla tego kierunku rozwoju wydaje się wyjątkowo korzystna, szczególnie że turystyka, o której mowa m.in. w Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko-mazurskiego do roku 2025, uznawana jest za jedną z kluczowych specjalizacji regionalnych.

4. Zakończenie

Utrudnione szanse na rozwój przemysłu, mające podstawę w historycznych zaniedbaniach i środowiskowych barierach, nie powinny być traktowane jako przyzwolenie na gospodarcze zacofanie obszarów wiejskich województwa warmińsko-mazurskiego. Kierunków rozwoju wsi należy poszukiwać w dostępnych obszarach, a do

tych zaliczyć można środowisko naturalne. Poszukiwanie i wspieranie obszarów wspólnych dla rolnictwa i leśnictwa może prowadzić do zamierzonego efektu synergii. Polityka zrównoważonej gospodarki leśnej to znaczący krok na drodze do szeroko odczuwanych korzyści: środowiskowych, społecznych, gospodarczych oraz kulturowych.

Głównym celem, który autorzy starali się osiągnąć w niniejszym artykule, było wskazanie, że racjonalna gospodarka leśna może stanowić instrument oddziaływania na rozwój obszarów wiejskich. Obszary, w jakich odczuwać można realne i ekonomicznie mierzalne efekty wdrożenia zasad racjonalnej, wielofunkcyjnej gospodarki leśnej, to przede wszystkim:

- redukcja poziomu bezrobocia dzięki tworzeniu miejsc pracy bezpośrednio w gospodarce leśnej, przy pracach stałych i sezonowych (np. w wyniku programów zalesieniowych);
- rozwój sektorów towarzyszących leśnictwu i związany z tym wzrost zatrudnienia w regionie (przemysł papierniczy, meblarski, tartaczny);
- korzyści ekonomiczne i podtrzymywanie tradycji związanych ze zbieractwem płodów runa leśnego (owoców, grzybów);
- stabilny i pewny dochód budżetów samorządowych z wpływów z podatku leśnego;
- współpraca z lokalnymi instytucjami, stowarzyszeniami, instytucjami, m.in. w celu: współtworzenia strategii, planów zagospodarowania, podnoszenia świadomości ekologicznej;
- wsparcie gospodarki łowieckiej;
- podnoszenie walorów regionu w kontekście usług o charakterze turystycznym i rekreacyjnym.

Ponadto przeprowadzone i przeanalizowane badania ankietowe pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków szczegółowych:

- ze względu na publiczny charakter zdecydowanej większości funkcji lasu konieczne staje się zapewnienie udziału w trwałym formułowaniu zadań gospodarczych i społecznych zrównoważonej gospodarki leśnej wszystkich zainteresowanych grup społecznych oraz organizacji zawodowych. Włączenie społeczeństwa do zarządzania i tworzenia efektywnego modelu gospodarki leśnej jest zapisane w dokumentach i regulacjach wewnętrznych. Zarządzający lasami (76% respondentów) podejmują decyzje dotyczące tego, co, gdzie i kiedy powinno być w lesie wybudowane, wycięte czy zasadzone po uprzedniej konsultacji ze społecznością lokalną. Jednocześnie zauważalna jest niska aktywność na polu współpracy respondentów z władzami samorządów gminnych;
- ze względu na liczne walory krajobrazowe szansą dla RDLP Olsztyn staje się rozwój turystyki. W lasach prowadzić można działania, których celem byłoby stworzenie infrastruktury oferującej: adaptację mieszkań pracowników leśnych (np. gajówki) oraz dawnych ośrodków czasowo-socjalnych Lasów Państwowych na obiekty turystyczne, tworzenie nowych obiektów związanych z leśnymi kompleksami promocyjnymi. Warto również, aby nadleśnictwa rozważyły inwe-

stycje w zaplecze noclegowo-gastronomiczne czy też sale konferencyjne służące turystom, organizowanie wakacyjnych obozów letnich, obozów harcerskich, zwiększenie liczby pokoiw gościnnych przy nadleśnictwach i organizację miejsc biwakowych.

Literatura

- Analiza sytuacji na rynku pracy w Województwie Warmińsko-Mazurskim w 2013 roku. Monitoring realizacji Regionalnego Planu Działań na rzecz Zatrudnienia za 2013 rok*, 2014, Zarząd Województwa Warmińsko-Mazurskiego.
- A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector*, 2013, Dokument roboczy Komisji Europejskiej, Bruksela.
- Becla A., Czaja S., 2002, *Ekologiczne podstawy procesów gospodarowania*, Wydawnictwo AE we Wrocławiu, Wrocław.
- Borecki T., Stępień E., 2012, *Metodyczne przesłanki strategii rozwoju zasobów leśnych w Polsce*, Sylwan 156(12), s. 914-922.
- Grzywacz A., 2010, *Wartość rynkowa zbiorów grzybów jadalnych z polskich lasów*, Sylwan 154(11), s. 731-741.
- Hopwood B., Mellor M., O'Brien G., 2005, *Sustainable development: mapping different approaches*, Sustainable Development, vol. 13, s. 38-52.
- Jaszczak R., 2014, *Podział lasu na gospodarstwa w Polsce*, Sylwan 158(4), s. 298-305.
- Kisiel R., 2013, *Przemiany w polskim rolnictwie i na obszarach wiejskich*, [w:] R. Marks-Bielska, R. Kisiel (red.), *Rola Agencji Nieruchomości Rolnych w unowocześnianiu rolnictwa i obszarów wiejskich*, Wyd. UWM w Olsztynie, s. 11-24.
- Kisiel R., Zielińska-Szczepkowska J., Niedziejko A.M., 2014, *Fundusze europejskie jako instrument wsparcia gospodarki turystycznej na obszarze Suwalszczyzny*, *Polityka Gospodarcza*, nr 1, s. 8-25.
- Komunikat Komisji dla Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie planu działań dotyczącego gospodarki leśnej w UE, 2006, Bruksela.
- Komunikat Prasowy. Strategia leśna UE Komisja Europejska, 2013, Bruksela.
- Leśnictwo 2007, 2007, GUS, Warszawa.
- Leśnictwo 2009, 2009, GUS, Warszawa.
- Leśnictwo 2013, 2013, GUS, Warszawa.
- Leśnictwo 2014, 2014, GUS, Warszawa.
- Marks-Bielska R., Zielińska A., 2014, *Ocena wybranych metod szacowania pozaprodukcyjnych funkcji lasów*, *Ekonomia i Środowisko* (1), Białystok, s. 34-45.
- Nogalski B., Klisz S., 2012, *Koncepcje i metody zarządzania zasobami leśnymi: Polska i świat*, CeDeWu, Warszawa.
- Płotkowski L., Zajac S., 2004, *Opracowanie modelu wielofunkcyjnej gospodarki leśnej w regionie rolniczym*, Instytut Badawczy Leśnictwa Zakład Ekonomiki i Polityki Leśnej, Warszawa.
- Poznański R., 2011, *Prognoza użytkowania Lasów Państwowych na okres 2011-2020*, Sylwan, 155 (12), s. 827-834.
- Poznański R., 2013, *Ocena metod i zasad gospodarowania w Lasach Państwowych i w minionym dwudziestoleciu*, Sylwan 157 (4), s. 298-305.
- Regionalny Program Operacyjny Polityki Leśnej Państwa Olsztyn, 2003, Olsztyn, s. 3-28.
- Rocznik Statystyczny Pracy 2012, 2014, GUS, Warszawa.
- Rocznik Statystyczny Województwa Warmińsko-Mazurskiego 2014, 2015, GUS, Olsztyn.

- Sprawozdania finansowo-gospodarcze PGLP, 2007-2014, Pozyskane na wniosek o udostępnianie danych.
- Staniak M., 2009, *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich w aspekcie środowiskowym*, Woda-Środowisko-Obszary Wiejskie, t. 9, z. 3 (27), s. 187-194.
- Staniszewski P., Janeczko E., 2012, *Problemy udostępniania lasów w kontekście użytkowania zasobów runa*, Studia i Materiały CEPL, Rogów, 14.3(32).
- System Informacji Zarządczej ARiMR, <http://www.arimr.gov.pl/pomoc-unijna/prow-2007-2013.html>, stan na 28.02.2015 r.
- Szymański K., 2012, *Polska gospodarka leśna – efektywna czy zrównoważona? Analiza polskiego modelu gospodarki leśnej na podstawie modeli teoretycznych*, [w:] Frączek M. (red.), *Wokół gospodarki i administracji publicznej*, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków, s. 29-40.
- Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach, Dz.U. 1991, nr 101, poz. 444.
- Ustawa z dnia 30 października 2002 r. o podatku leśnym, Dz.U. 2002, nr 200, poz. 1682.
- Wilderer P.A., 2007, *Sustainable water resource management: the science behind the scene*, *Sustain Science*, 2(1), s. 1-4.
- Żróbek-Różańska A., Nowak A., Nowak M., Żróbek S., 2014, *Financial dilemmas associated with the afforestation of low-productivity farmland in Poland*, *Forests*, 5(11), s. 2846-2864.
- Żmija J., 2014, *Zrównoważony rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] A. Bartczek, A. Rączaszek (red.), 2014, *Polityka gospodarcza w okresie transformacji i kryzysu*, Zeszyty Naukowe Wydziałowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, Studia Ekonomiczne166, Katowice, s. 149-158.

Źródła internetowe

- Cennik cen detalicznych netto/brutto nr 1/2014, www.start.lasy.gov.pl/web/wloclawek/110 (20.08.2014).
- Certyfikat FSC [on-line] 24.08.2014, www.olsztyn.lasy.gov.pl/certyfikaty#.VACCh8V_uuI.
- Forestry measures. Forestry in rural development*, http://ec.europa.eu/agriculture/fore/rural_en.htm#-book1 (17.10.2014).
- Hausner J., Żylicz T., 2014, *Aksjologiczne podstawy i systemowo-ekonomiczne reguły racjonalnej gospodarki i polityki leśnej*, <http://www.lasy.gov.pl/informacje/aktualnosci/wyjatkowa-narada-na-ju-bileusz-lp/referat-hausner.pdf> (20.05.2015).
- Sustainable development of forests*, www.fao.org/docrep/u6010e/u6010e03.htm (18.02.2015).
- Zasoby leśne*, www.olsztyn.lasy.gov.pl/zasoby-lesne#.U_SzgMV_uuI (16.08.2014).